

ФІЛОСОФСЬКІ ДОМІНАНТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ

Гліб Хоменко, студент групи ЛТМ-1-16-2.0д, VI курс, спеціальність «Філологія (літературна творчість)».

Науковий керівник: О.Д. Сінченко, доцент кафедри української літератури і компаративістики, кандидат філологічних наук.

У статті подані різні визначення терміну «наукова фантастика», а також розглянуті різні підходи щодо її класифікації; досліджуються філософські домінанти у творах української наукової фантастики, а саме у романі В. Винниченка «Сонячна машина» та у романі «Зоряний корсар» О. Бердника; проаналізовані наукові праці дослідників, що є дотичними до теми нашої статті.

Ключові слова: наукова фантастика; філософська домінанта; екзистенціалізм; філософія любові.

Актуальність та доцільність дослідження. Наукова фантастика – унікальне явище як у світовій, так і в українській літературі. В цьому жанрі написано велику кількість творів, проте інтерес до неї не вщухає, оскільки й сучасні письменники пишуть науково-фантастичні романи, оповідання тощо.

Засновниками наукової фантастики вважають Ж. Верна та Г. Уеллса, у творчості яких можна помітити філософські мотиви. Першими творцями української наукової фантастики є В. Винниченко («Сонячна машина») та Ю. Смолич («Прекрасні катастрофи»).

Для творів наукової фантастики характерні звернення до міфології, стародавніх релігій, підняття філософських проблем. Філософські ідеї, які закладені в цих творах, на нашу думку, є одними з найважливіших, саме тому в нашій статті увага буде акцентуватися саме на філософських домінантах у

романі В. Винниченка «Сонячна машина» та в романі «Зоряний корсар» О. Бердника.

Дослідженням філософських домінант наукової фантастики займалися видатні зарубіжні та вітчизняні дослідники. Однак, на наш погляд, дана проблема досі розкрита неповністю і питанню філософських та художніх домінант саме в українській науковій фантастиці присвячена недостатня кількість наукових робіт, а також тому, що відомі класичні тексти сьогодні можуть бути по-іншому інтерпретовані, а наявні в них філософські домінанти можуть бути витлумачені за допомогою різних підходів.

Метою статті є аналіз української наукової фантастики, під час якого необхідно виявити філософські домінанти в досліджуваних творах.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) Ознайомитися з різними визначеннями поняття «наукова фантастика», а також розглянути різні підходи щодо її класифікації;
- 2) Проаналізувати наукові праці дослідників, що є дотичними до теми нашої статті;
- 3) дослідити філософські домінанти в романах О. Бердника «Зоряний Корсар» та В. Винниченка «Сонячна машина».

Аналіз останніх публікацій. Дослідженням філософських домінант наукової фантастики займалися видатні вітчизняні дослідники, серед яких треба виокремити праці Ю. В. Котляра, Т. Метельової, В. Барського.

До проблеми філософських домінант української наукової фантастики зверталася й Тетяна Метельова, аналізуючи твори О. Бердника. У своїй статті «Філософська антропологія Олесья Бердника: екзистенційні та постмодерністські інтенції» вона говорить про значний внесок О. Бердника не лише в художню літературу, а й ширше – у філософію. Дослідниця акцентує увагу на екзистенційності як філософської домінанти його творчості і на тому як вона втілюється саме на національному ґрунті. На її думку, твори О. Бердника, на відміну від інших художніх творів письменників-екзистенціалістів, відзначаються особливою емоційністю й оптимізмом. І що

найцікавіше, екзистенційний вимір буття у них дорівнює виміру онтологічному, оскільки світ не протиставляється людині, а органічно пов'язаний з нею і не є їй ворожим. А Ю. В. Котляр, наприклад, досліджуючи творчість О. Бердника, у своїй статті «Любов у філософії Олеса Бердника» стверджує, що у його творах яскраво простежується філософія любові, особливо у його романі «Зоряний корсар».

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш, ніж дослідити філософські доміанти в українській науковій фантастиці, першою чергою потрібно дати визначення терміну «Наукова фантастика», а також розглянути різні підходи щодо її класифікації.

Для наукової фантастики, на думку багатьох дослідників та фантастів, таких як А. Кларк та Герберт Уеллс, характерним є її можливий прогноз подій, тобто те, що описується в таких творах, чисто теоретично, може відбутися в майбутньому. Тож не випадково Кларк вважає наукову фантастику «розвідкою майбутнього, яка стимулює розвиток уяви та творчих імпульсів» [7, с.446].

Т. А. Чернишова відмічає, що тема майбутнього, близького чи віддаленого відносно реального часу написання твору, є головною в науковій фантастиці, яка визначає авторську ідею. Чернишова наводить думки Х. Гернсбека, Д. Лівінгстона, які сходяться на тому, що наукова фантастика – «це література пророцтва» [8, с.252].

Дослідженням наукової фантастики займався й письменник В. Бережний. У своїй статті «Апологія фантастики» він розмірковує про її стан, про її характерні особливості. Письменник вважає наукову фантастику інтелектуальною літературою, де наукове мислення поєднується з художнім, «створена вона для читачів-інтелектуалів», а її метою є «перенесення читача у світ мрії» [3, с. 7].

В основі класифікації фантастики може бути закладене відношення віри і невіри чи можливості та неможливості. Ю. Кагарлицький, наприклад, розміщує фантастику між вірою та невірою, а від терміну «наукова фантастика» дослідник майже відхрещується [6, с. 37].

Задля систематизації творів наукової фантастики застосовують переважно тематичну класифікацію. Однак, деякі дослідники, говорячи про класифікацію наукової фантастики, вважають, що поділ науково-фантастичного дискурсу на інвентивний, інвентивно-диспозитивний та інвентивно-соціально-диспозитивний є правильнішим за тематичну класифікацію.

Аналізуючи роман О. Бердника «Зоряний Корсар» ми визначили, що філософською домінантою в цьому творі виступає філософія любові, яка є визначальною взагалі для творчості автора. Схожої думки дотримується й І. Гриньох, який, досліджуючи релігійні погляди, філософію О. Бердника, вважає письменника «віруючою християнською людиною», «релігійним, чітко християнським мислителем» [4, с. 4]. Водночас дослідник не заперечує й відчутні впливи інших релігій та філософських вчень у його творчості, зокрема щодо виникнення Всесвіту.

Подібну думку висловлює й В. Барський, який помітив у творах Бердника впливи філософії давньої Індії, яка, як відомо, була тісно пов'язана з релігією [1, с. 21].

Досліджуючи філософські домінанти української наукової фантастики неможливо не згадати й роман В. Винниченка «Сонячна машина».

«Сонячна машина» вважається одним із перших українських творів, що написані в жанрі фантастики, проте дуже важко визначити його точну піджанрову приналежність, оскільки в ньому можна помітити елементи як соціальної, так і наукової фантастики, як утопічні думки, так і елементи авантюри.

Літературознавець Олександр Білецький вважав, наприклад, що «Сонячна машина» – це «перший український утопічний роман» [2, с. 121]. А М. Зеров, аналізуючи «Сонячну машину», наголошував на тому, що цей роман мав неабияку популярність, що, на думку письменника, і не дивно, оскільки це перший великий український роман, котрий містить елементи соціальної фантастики, тобто, по суті він увів до української літератури нову жанрову форму [5, с.153].

Хоча й немає одностайної думки щодо жанрової приналежності твору В. Винниченка, однак дослідники сходяться на тому, що «Сонячна машина» – це унікальне явище в українській літературі, на який пізніше орієнтувалися ціла плеяда письменників.

Цей роман, в якому найповніше розкриваються філософські погляди В. Винниченка, називають новаторським не лише в українській літературі ХХ століття, але й у творчості самого письменника.

Як відомо, у творах українських фантастів філософськими домінантами можуть виступати екзистенціалізм, категорія абсурдності буття, самотність та відчуження особистості, екзистенційна темпоральність, а також, як вже зазначалося, філософія любові. У романі ж В. Винниченка «Сонячна машина» філософською домінантою є проблема долі людства за нових умов, які виникають та будуть виникати завдяки науковим відкриттям, а також проблема моральної відповідальності вчених за те, яким чином будуть використані результати їхніх наукових відкриттів.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, проаналізувавши, з одного боку, визначення поняття «наукова фантастика», з іншого – твори українських письменників, можна зробити такі висновки:

- Немає одностайної думки щодо визначення поняття «наукова фантастика» (до того ж дослідники пропонують різні погляди щодо її класифікації);
- В аналізованих романах наявні такі філософські домінанти як: філософія любові, проблема долі людства, пов'язана з наслідками наукових відкриттів, проблема моральної відповідальності вчених за те, яким чином будуть використані результати їхніх наукових досліджень.

Усе це засвідчує потребу подальших досліджень філософських домінант у творах наукової фантастики з урахуванням як класичних, так і сучасних текстів української літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барський В. Вступне слово / В. Барський // Бердник О. Терновий вінець України. – Лондон : Українська видавнича спілка, 1985. – С. 7–22.
2. Білецький О.І. Літературно-критичні статті / О.І. Білецький. – К.: Дніпро, 1990. – 254 с.
3. Волинський К. Фантаст Василь Бережний / К. Волинський // Бережний В. Вибрані твори: Наук.-фантаст. повісті та оповідання. – К.: «Дніпро», 1988. – С. 5-16.
4. Гриньох І. Олесь Бердник. Утопіст чи харизматик на обрії другого тисячоліття християнства в Україні / І. Гриньох. – Рим : Видання богословії, 1980. – Ч. 54. – 47 с.
5. Зеров М. «Сонячна машина» як літературний твір / М. Зеров // Зеров М. Твори в двох томах. – К.: Дніпро, 1990. –Т. 2. – С. 435-457.
6. Кагарлицкий Ю. Что такое фантастика? / Ю. Кагарлицкий. – М.: Худож. лит., 1974. –352 с.
7. Уэллс Герберт. Первые люди на Луне. Пища богов: Пер.с англ. / Послесл. Н. П. Михальской. – М.: Правда, 1987. – 448 с.
8. Чернышева Т. А. Природа фантастики / Т. А. Чернышева. – Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1984. – 331 с.

Different definitions of the term «science fiction» are presented in the article, as well as different approaches to its classification are considered; the philosophical dominant in the works of Ukrainian science fiction is explored, namely in the novel by V. Vynnychenko «Solar Machine» and in the novel «Star Corsair» by O. Berdник; Analyzed scientific works of researchers that are tangent to the topic of our article.

Key words: *science fiction philosophical dominant existentialism, the philosophy of love.*